

ЖІНОЧА ПРЕСА: ЕТНОГРАФІЧНИЙ VS ПОЛІТИЧНИЙ ЧИН
(на прикладі журналу «Нова хата»)

Людмила БЕЛІНСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка,

кафедра філософії мистецтв,

вул. Валова, 18, Львів, Україна, 79008,

e-mail: ludmyla.belinska@gmail.com

Розглянуто роль української жіночої преси у змаганні за національну свідомість та націєтворення української модерної нації. На прикладі часопису «Нова хата» (1925–1939) досліджено прагнення редакції журналу висвітлювати основні проблеми жіночого руху, показати українському читачеві західноєвропейські та світові прояви емансипації. В умовах постійного переслідування українства в Галичині польською владою це начебто суто етнографічне видання виходило за межі лише інформаційних, ознайомчих, культурницьких цілей. Воно стало зброєю в гібридній війні за збереження національної ідентичності. За етнографічною естетикою, яку польська цензура не могла заборонити, ховалася демонстрація культурних досягнень українського народу, що на очах і з допомогою самого часопису ставав нацією. Демонструвалося усвідомлення того, що українці – це не відгалуження польського чи угорського народів, а самостійний народ з давньою автохтонною культурою на своїй землі. Методика викладу етнографічного матеріалу за регіональним поділом додавала галичанам політичної впевненості. Вона доводила, що галичани – не тільки складова колишньої Австро-Угорської імперії та три мільйони українського населення Польської держави, а й частина великого українського народу – від Карпат

до Кубані. Представлені українські вишивки, килими, рушники Поділля, Полтавщини, Гуцульщини, Буковини, Волині показували естетику культури і географічну неосяжність українських теренів. Це підносило національне почуття до політичного рівня.

Журнал амбівалентно поєднав народну та сучасну культуру, традиційний і модерний погляд на роль жінки в суспільстві. У часи польсько-української гібридної війни міжвоєнного періоду, інтегруючи українську народну культуру у культуру інтелігенції, журнал формував національну ідентичність та модерну націю.

Ключові слова: жіночий рух, емансипація, модернізаційні зміни, культура, часопис «Нова Хата».

Українське суспільство ХХІ століття зіткнулося з численними новітніми явищами, зокрема такими, як *інформаційна, гібридна* війна. Такі прояви протистояння виявилися не менш важливими, ніж військові дії. Якби за часи української незалежності було достатньо уваги надано пропагуванню, інтеграції національної ідеї, згуртуванню нації, про реальну війну, мабуть, не йшлося би.

Однак *інформаційна та гібридна війна* не є винаходом сьогодення. Хоча й не під такими модерними назвами, але галицькі українці познайомилися з різними видами протистояння ще у міжвоєнний період ХХ століття. У час, коли народи Європи відпочивали, будували мирні, громадянські суспільства, галицькі українці доводили своє право на національну ідентичність. На сторінках часописів і газет виховували національну свідомість українців, формували модерну націю. Як і сьогодні, мас-медіа були надзвичайно могутнім інформаційним, виховним, націєтворчим чинником. У тому числі, часописи, адресовані жіночій аудиторії.

Тема жіночого руху, жіночої преси в Галичині кінця 1920–1930-х років достатньо висвітлювали як українські науковці, так і вчені з діаспори. Цьому питанню присвятили свої дослідження О. Кісь, О. Маланчук-Рибак,

Л. Смоляр, В. Передирій. Представниця української діаспори, дослідниця гендерних студій, Марта Богачевська-Хом'як презентувала в жовтні 2018 року в Українському Католицькому Університеті друге видання книжки «Білим по білому» [2].

Досліджуючи одну тему, іншими очима починаєш дивитися на раніше висвітлені теми, інакше їх сприймати й інтерпретувати. У межах нашого наукового зацікавлення, яке стосується колективних біографічних студій, родинних наративних історій, культурної та комунікативної пам'яті шляхетних родин, еволюції їхньої громадянської позиції впродовж кількох поколінь, довелося дотично перетнутися з темою жіночої емансипації. Відповідно, тему жіночого руху, емансипації, розвитку жіночої преси в Галичині розглядаємо, акумулюючи історичний та культурологічний досвід.

Дослідження трансформаційних процесів у ментальності галицького жіноцтва на зламі XIX–XX століть, які відбувалися у вирі цивілізаційних змін, заслуговують пильної уваги. Особливо – жінок-шляхтянок, які в часи суспільних перетворень трансформували станову культуру в культуру інтелігенції. У націєтворчому дискурсі ми досліджуємо поведінкові практики представниць давніх українських шляхетних родів, які в модерну епоху замінили службу на благо свого роду служінням своєму народу, станову ідентичність замінили національною. При цьому зберегли етос шляхетської культури, який ліг в основу культури інтелігентської та громадянської.

Перш ніж розглянути причини появи на західних українських землях такого явища, як жіночий рух, емансипація, жіноча преса, хочемо занурити читача в атмосферу, в якій опинилися шляхетські родини наприкінці XIX століття у Європі.

Модернізаційні процеси, які охопили Європу, принесли зі собою великі соціальні, у тому числі й станові зміни. На зламі XIX–XX століть суспільні перетворення докорінно трансформували аристократичні та шляхетські кола. Великий прошарок європейської шляхти опинився у складних економічних

обставинах, утрачав економічний капітал [8]. У 1918 році офіційно шляхетські права та привілеї, звання й титули були скасовані [9].

У важкому становищі опинилися жінки-шляхтянки. Молоді дівчата, виховані освіченими, відповідно до шляхетського етосу, із глибоким почуттям гідності, сповнені мистецьких талантів, здатні до самоосвіти, але зубожілі, шукали виходу з економічної прірви. Звільнившись від опіки свого роду, який вимагав від шляхтянки самопожертви на його користь, жінки прагнули заробити на власний шматок хліба. В підавстрійській Галичині особливо важко було донькам греко-католицьких священиків, шляхтянкам за походженням, які мешкали в українських селах у плебаніях, здебільшого у багатодітних родинах. Самостійно заробити на життя їм могли допомогти літературні здібності, прагнення писати [1, с. 210]. Донька пароха с. Голгочі на Тернопільщині о. Андрія Навроцького, майбутня мати героя визвольних змагань – Дмитра Палієва, Сидора Навроцька писала до Івана Франка: «Припустім, що я маю талант, як Ви кажете, отже, чи не хотіли б мені відповісти зовсім серйозно. Перше: Чи мій талант, при всяких средствах до його піднесення, міг би піти аж так високо, щоб колись міг дати мені кусник хліба, якби мені забракло? Друге: Чи средства, яких би треба було до піднесення його, були б занадто великі? І не згодилися б з моєю кишенею, котра є дуже скромна? [...] Маю 20 літ. Образование дуже малесеньке, бо лиш скінчена 6-а кляса. Але сим образованием можна назвати читане книжок... З руських видання галицькі і декотрі женецькі. Переконавання маю такі, як більшість молодих людей, але не виявлю їх публічно, лиш для того, що маю стареньку Маму, котра б певне не пережила дізнання, що у всі її святощі я не вірю. Я ж могла би Вам писати в тім напрямку, писати незалежно, якби була певна, що писане могло б дати мені удержання» [5]. До речі, згодом оповідання Сидори Навроцької увійшли до збірки «Перший вінок» 1887 р.

Попри зубожіння, європейська шляхта зберегла свій культурний капітал – століттями кристалізовану культуру, мистецькі практики. Зберегла

соціальний капітал – мережу знайомств, зв'язків, а також – другу «релігію» XIX століття – здобуту вищу освіту. Виховане століттями почуття відповідальності, опіки над малозабезпеченими, сиротами, бідними, еволюціонувало у шляхтянок від турботи про рід у турботу про свій народ, розвинулася громадська активність на благо нації.

Шляхетська культура Галичини трансформувалася в культуру інтелігенції. Від свого шляхетського походження українці добровільно відмовилися, щоби їх народ не асоціював з поляками. Це сталося ще до офіційного скасування шляхетства. Українські шляхетські родини віднайшли себе у священничому вимірі, який дав початок українській світській інтелігенції. Певний період одночасно з реальним соціальним простором існував паралельний невидимий світ шляхетської культури, яку природно в естетичних смаках і гармонійних вимірах підтримувала інтелігенція.

У Західній Європі, де переважала аристократія, відбувалася так звана *composite elite* – композиція еліт, утворилася нова культура, що примирила й поєднала бюргерські цінності з цінностями аристократії, шляхти. У Східній Європі, де прошарок аристократії і бюргерства був значно меншим, зі шляхетських кіл зародилася місцева інтелігенція.

У багатонаціональній Австро-Угорщині, де шляхетські кола налічували до 20 % населення, між ними не було жодних національних непорозумінь. Станова шляхетська культура була наднаціональним явищем. Польськомовне українське панство знало своє руське походження, у культурній і комунікативній пам'яті плекало усвідомлення власних руських джерел. Із початком змагання народів Австро-Угорщини за власні національні організми активізувалося й українське шляхетство. На той час воно пережило низку трансформацій, які почалися ще в XIX столітті: спочатку шляхетство прибрало священничий образ греко-католицького духовенства, а наступні покоління втілилися у світську, урбанізовану інтелігенцію. Діти і внуки священників обирають світські професії. На громадську арену виходять освічені, емансиповані українці, які поступово наповнюють Львів. Вони

започатковуюють український національний рух, із самовідданим почуттям обов'язку щодо своєї нації. Урбаністичний Львів ХІХ століття був польським та єврейським. Із початком ХХ століття ситуація змінилася, його завойовують українські інтелігенти, які основну увагу спрямували на розвиток селянського контенту українства. Поряд із єврейськими та польськими громадськими організаціями постають у соціокультурному просторі Львова й українські інституції.

Усвідомивши зміни, жінки різних націй спробували вирішити нагальні суспільні проблеми на початку ХХ століття. Це зумовило розвиток жіночого руху. Єврейки прагнули вирішити свої національні питання – заборону продажу для сексуального рабства юних дівчат, полячки прагнули створити повноцінну польську державу. Українки – виховати модерну націю з національно свідомим селянством. Зі славетного «Товариства руських жінок» постав Союз Українок.

У загальний український галицький націєтворчий рух влилися жіночі часописи й газети. Жінки, які отримали вищу освіту у Львові, європейських університетах, вишукані, культурні, освічені, свідомі організували україномовну пресу, лекції, поїздки по українських селах. Вони розуміли вагомість слова, і тому закликали передплачувати власні часописи. За прикладом полячок колишня шляхтянка, тепер громадсько-активна інтелігентка-русинка прагнула працювати для власного українського народу, дбати про піднесення культурного рівня селянства, як це робили інші нації.

Історія української жіночої преси розпочалася в 1853 році з виходом у Львові журналів «Лада», а згодом і «Русалка» – з 1868 року. Важливою подією став вихід збірки «Перший вінок» 1887 року. Переломним моментом у виданні жіночих часописів став 1908 рік, коли вийшов перший номер журналу «Мета», який дослідники вважають справжнім початком становлення української жіночої періодики в Галичині. Сенаторка Ольга Кисілевська у Коломиї заснувала часопис «Жіноча доля» (1925–1939), щомісячне видання для сільських дівчат «Світ молоді». Часописи, які

виникли наприкінці 20-х – у 30-ті роки ХХ століття, відображають різноманітність тогочасних політичних поглядів, поєднують амбівалентні речі – інтерес до народної культури з інтересами інтелігентного **версус** шляхетського жіноцтва [3].

Одним із таких часописів, який не залишав байдужим, був журнал для інтелігентного жіноцтва «Нова хата» (1925–1939) [4]. Редакція журналу запрошувала до співпраці найкращі сили українства. Часопис прикрашали естетично оздоблені обкладинки, на яких поміщали роботи сестер Олени та Ольги Кульчицьких, Галини Мазепи, Святослава Гординського та Миколи Бутовича, вони активно пропагували народне мистецтво та творчість визнаних митців. До редакційної колегії «Нової Хати» входили Марія Громницька, Євгенія Вербицька, Константина Малицька, Стефанія Савицька, Лідія Бурачинська, Ірина Бонковська, Олена Залізник, Ірина Гургула. До 1930 року редакторкою журналу була Марія Фуртак-Деркач.

Редакторки журналу прагнули висвітлити проблеми жіночого руху, змагання за права жінки, показати українському читачеві західноєвропейські та світові вияви емансипації. На сторінках журналу висвітлювали найважливіші події жіночого світового руху. До часопису дописували визначні діячки українського жіночого руху, знані у європейських колах, зокрема, Мілена Рудницька, Ганна Чикаленко, які часто брали участь у світових жіночих конгресах.

Поряд із тим, редакція розуміла, що часопис потребував зв'язку з джерелами українства. Завданням було – пізнати і пропагувати культуру українського народу [6]. Тож, на сторінках часопису перетнулася народна та елітарна культури, традиційне й новітнє бачення ролі жінки в суспільстві.

Редакційна колегія «Нової Хати». Зліва направо: Марія Громницька, Євгенія Вербицька, Константина Малицька, Стефанія Савицька, Лідія Бурачинська, Ірина Бонковська, Олена Залізник, Ірина Гургула. Львів, 1934 рік

За постійного переслідування українства в Галичині польською державою, видання етнографічного часопису виходило за межі лише інформативного, ознайомчого, культурницького чину. Воно стало зброєю у гібридній війні за збереження національної ідентичності. За етнографічною естетикою, яку польська цензура не могла заборонити, ховалася демонстрація культурних досягнень українського народу, що на очах і за допомогою самого часопису ставав нацією. Демонструвалося розуміння того, що українці – це не частина польського чи угорського народів, а самостійний народ із давньою автохтонною культурою на своїй землі. Методика викладу етнографічного матеріалу за регіональним поділом додавала політичної впевненості галичанам. Вона демонструвала, що галичани не лише частина колишньої Австро-Угорської імперії і три мільйони українського населення Польської держави, а частина великого українського народу, що замешкує територію від Карпат до Кубані. Представлені українські вишивки, килими,

рушники Поділля, Полтавщини, Гуцульщини, Буковини, Волині показували естетику культури і монументальну географічну протяжність українських теренів. Це підносило національне почуття до політичного рівня.

Останні дев'ять років журнал редагувала Лідія Бурачинська, яка походила зі шляхетської родини Ераста Бурачинського.

Лідія Бурачинська. Львів, 1929 рік

Дід Лідії – о. Йосип Бурачинський – довголітній парох с. Криворівня, бабуся Лідії, Зиновія з Навроцьких, – старша сестра Сидори Навроцької. Зиновії Бурачинській Іван Франко присвятив поему «Терен у носі». Сама Ліда Бурачинська виховувалася під впливом Ольги Кобилянської, з якою товаришувала її мати – Олена Бурачинська з Лопатинських. Саме Олена Бурачинська домовлялася з німецькою компанією «Фотофільм Універсум» про зйомки фільму за мотивами твору письменниці «В неділю рано зілля копала». Олені Бурачинській, яку друзі й рідні кликали Галею, О. Кобилянська присвятила свій останній роман «Апостол черні».

У ЦДІА України у Львові у фонді 327 зберігаються матеріали про журнал «Нова Хата», зокрема, листи різними мовами з адресантами і адресатами-наддніпрянцями, галичанами, буковинцями. Редактор

Л. Бурачинська вважала, що громадська діяльність жінок піднесе культурний рівень усього народу, додасть йому національного почуття.

Український жіночий рух ніколи не спрямовувався «проти», а завжди виступав «за». Ставлення до чоловіків, родини, дітей було найкращим. Західну манеру носити коротке волосся, курити папіроси в Галичині не толерували. Натомість пропагували європейську моду найелегантніших фасонів, оздоблених вишуканою українською вишивкою. Журнал робив доступною моду, бо пропонував безкоштовні викрійки до моделей одягу. Улас Самчук у листі до Л. Бурачинської від 31 серпня 1937 року з Праги вітав, що «Нова Хата» пропагує жіночність українки, а не брутальність: «Сила жінки в її жіночності, як мужчини в його мужності» [7].

Пропагування народного мистецтва «Нова хата» проводила разом із кооперативом «Українське народне мистецтво», який виготовляв за моделями журналу вироби, продавав матеріали для ручних робіт [4]. Журнал подавав вагомий матеріал про творчість українських художників, знайомив читачів із життям і творчістю визначних жінок-письменниць, громадських діячок, учених, артисток. Також обговорювали актуальні на той час питання становища жінки в суспільстві, її участі у громадському й політичному житті.

Отже, журнал для інтелігентного жіноцтва «Нова Хата» був своєрідним містком між шляхетською та інтелігентською культурою, елітарною та народною, міською та сільською, українською та європейською культурами й естетичною складовою підкреслював політичну вагомість української нації.

1939 рік припинив усі прояви громадянського суспільства. Були зачинені всі редакції. Чоловіка Лідії Бурачинської, редактора журналу «Культура», Степана Рудика знищили більшовики. Справу жіночого руху й видавництва (після втрати у Кракові 1944 року семирічного сина Василька, кількох років еміграції в Австрії) Лідія Бурачинська продовжила у США. Там вона була головою Світової федерації українських жіночих об'єднань (СФУЖО), багаторічною редакторкою (1950–1972) журналу «Наше життя»,

дійсним членом НТШ. Померла 1999 року, дочекавшись проголошення незалежної України.

У приватних колекціях львівських інтелігентних родин досі зберігають як родинний скарб журнал для інтелігентного жіноцтва «Нова Хата». Невидиме паралельне шляхетське суспільство продовжує існувати, воно стоїть на сторожі суспільства громадянського і не дозволяє програвати агресивним сусіднім етносам ув інформаційній і гібридній війні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Белінська Л.* Експлікація родинної традиції у громадському дискурсі Галичини. Львів, 2012. С. 209–235.
2. *Богачевська-Хом'як М.* Білим по білому. Жінки в громадському житті України 1884–1939. Київ, 1995. 424 с.
3. *Голик Р.* Між емансипацією й народною традицією: жінка, стереотипи та повсякденне життя на сторінках львівської періодики 20–30 рр. ХХ ст. // Народознавчі зошити. 2014. № 1 (115). С. 29–37.
4. *Дутка Р.* Львівський кооператив «Українське народне мистецтво»: передумови створення та організаційна структура // Народознавчі зошити. 2012. № 3 (105). С. 401–414.
5. Інститут літератури НАН України ім. Тараса Шевченка. Відділ рукописів. Ф. № 3. Спр. 1608. Арк. 701–703.
6. *Передирій В.* Журнал «Нова хата» як тип видання (1925–1939 рр.) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики НАН України; ЛНБ ім. В. Стефаника. Львів, 1994. Вип. 1. С. 79–81.
7. Центральний державний історичний архів України у м. Львові Ф. 327. Оп.1. Спр. 30. Арк.5.
8. *Kucera R.* Staat, Adel und Elitenwandel. Die Adelsverleihungen in Schlesien und Böhmen 1806–1871 im Vergleich. Göttingen, 2008. 320 S.

9. Wehler H.-Ul. *Europäischer Adel in 1750–1950*. Göttingen, 1990.

References

1. Belinska, L. (2012). *Eksplikatsiia rodynnoi tradytsii u hromadskomu dyskursi Halychyny*. Lviv, 209–235.
2. Bohachevska-Khomiak, M. (1995). *Bilym po bilomu. Zhinky v hromadskomu zhytti Ukrainy 1884–1939*. Kyiv.
3. Holyk, R. (2014). Mizh emansypatsiieiu y narodnoiu tradytsiieiu: zhinka, stereotypy ta povsiakdenne zhyttia na storinkakh lvivskoi periodyky 20–30 rr. XX st. In: *Narodoznavchi zoshyty, № 1 (115)*, 29–37.
4. Dutka, R. (2012). Lvivskyi kooperatyv “Ukrainske narodne mystetstvo”: peredumovy stvorennia ta orhanizatsiina struktura. In: *Narodoznavchi zoshyty, № 3 (105)*, 401–414.
5. *Instytut literatury NAN Ukrainy im. Tarasa Shevchenka. Viddil rukopysiv. F. № 3. Spr. 1608. Ark. 701–703*.
6. Peredyrii, V. (1994). Zhurnal “Nova khata” yak typ vydannia (1925–1939 rr.). In: *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky NAN Ukrainy; LNB im. V. Stefanyka*. Lviv, vyp. 1, 79–81.
7. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi F. 327. Op.1. Spr. 30. Ark. 5*.
8. Kucera, R. (2008). *Staat, Adel und Elitenwandel. Die Adelsverleihungen in Schlesien und Böhmen 1806–1871 im Vergleich*. Göttingen.
9. Wehler, H.-Ul. (1990). *Europäischer Adel in 1750–1950*. Göttingen.

WOMEN’S PRESS: ETHNOGRAPHIC VS POLITICAL RANK (on the example of the magazine “Nova Khata”)

LIUDMYLA BELINSKA

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Philosophy of Art,*

18, Valova Str., Lviv, Ukraine, 79008,
e-mail: ludmyla.belinska@gmail.com

The article focuses on the role of the Ukrainian women's press in the competition for national consciousness and nation-building of the Ukrainian modern nation. The example of the “Nova Khata” magazine (1925–1939) shows the desire of the editorial staff to highlight the main problems of the women's movement, to show the Ukrainian reader Western European and world manifestations of emancipation. Due to constant persecution of Ukrainians in Galicia by the Polish authorities, this seemingly purely ethnographic publication went beyond informational, educational or cultural purposes only. It became a weapon in the hybrid war to preserve national identity. Ethnographic aesthetics, which the Polish censorship could not forbid, hid the demonstration of cultural achievements of Ukrainians, which became a nation before our eyes. There was a realization that Ukrainians were not an offshoot of the Polish or Hungarian people, but an independent nation with an ancient autochthonous culture on their land. The method of presenting ethnographic material by regional division added political certainty to Galicians. It argued Galicians were not only part of the former Austro-Hungarian Empire and the three millions Ukrainians of the Polish state, but also part of the great Ukrainian people – from the Carpathians to Kuban. Ukrainian embroideries, carpets, towels of Podillya, Poltava, Hutsulschyna, Bukovyna, Volyn presented the aesthetics of culture and geographical immensity of the Ukrainian territories. This raised the national sentiment to the political level.

The magazine ambivalently combined folk and culture, traditional and modern perspective on the role of women in society. During the Polish-Ukrainian hybrid war of the interwar period, integrating Ukrainian folk culture into the culture of intelligentsia, the magazine formed a national identity and a modern nation.

Keywords: women's movement, emancipation, modernization changes, culture, “Nova Khata” magazine.